

UŞAK'IN

İşgalden Kurtuluşunun
100. Yılı Uluslararası Sempozyumu

Editörler
Sadiye Tutsak
Filiz Çolak
Barış Metin
Mehmet Önder Duran
Serkan Erdoğan

Cilt 1

UŞAK'IN İŞGALDEN KURTULUŞUNUN 100. YILI ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

İmtiyaz Sahibi

Mehmet ÇAKIN

Uşak Belediye Başkanlığı Adına

Uşak Belediye Başkanı

Yayın Sorumlusu

Etem SEVİL

Yayın Genel Koordinatörleri

Cenk AYDIN

Ahmet Seyfi DOĞAN

Editörler

Prof. Dr. Sadiye TUTSAK

Prof. Dr. Filiz ÇOLAK

Prof. Dr. Barış METİN

Dr. Mehmet Önder DURAN

Dr. Serkan ERDOĞAN

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Yayıncı Sertifikası Numarası: 50334

ISBN Bilgileri:

978-605-70604-4-0 (Tk)

Uşak'ın işgalden kurtuluşunun 100. yılı uluslararası sempozyumu

978-605-70604-5-7 (1.c)

Uşak Belediyesi Kültür Yayınları

Yayın No: 5

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Uşak Belediyesine aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Kitapta yer alan yazıların sorumluluğu müellifine aittir.

Adres: Cumhuriyet Mah. Atatürk Meydanı Cad. No:49 Uşak

Bu yayının baskısı Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. tarafından yapılmıştır.
Sertifika No: 40340

Baskı

Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti.

İvedik OSB Matbaacılar Sit. 1514. Cad. No:

23-25 Yenimahalle/ANKARA 0.312 395 20 29

Sertifika No: 47381

BALIKESİR MİLLÎ MÜCADELE KADROSU'NUN ŞEKİLLENDİĞİ BALIKESİR MÜDAFAA-İ MİLLÎYE CEMİYETİ VE BAZI FAALİYETLERİ

Sebahattin Şimsir

Balıkesir Müdafaa-i Millîye Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Teşkilâtı

Balıkesir Müdafaa-i Millîye Cemiyeti, 1 Şubat 1913 tarihinde Balkan Savaşları'nın umutsuzluk dolu atmosferinde, İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyetin kurulması, İttihat ve Terakki Fırkası'nın Babıâli baskınından sonra aydınlara yapmış olduğu çağrının bir neticesi olarak Darülfünun'da bine yakın kişinin katılmış olduğu toplantı sonucunda kararlaştırılmıştır. Cemiyetin kuruluşunda İttihat ve Terakki'ye muhalif isimlerinde yer almış olması devrin şartları ve ülke menfaatlerinin gereği olan "vatanın kurtarılması" düşüncesinden kaynaklanmıştır.¹

Derneğin kurucu ve yöneticileri: Sultan Mehmet Reşat, Talât Bey (Dahiliye Nazırı), Enver Paşa (Harbiye Nazırı), Hayri Efendi (Şeyhülislam), Mehmet Sait

¹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler 1908- 1918*, I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 448; Erol Akcan "Balkan ve Birinci Dünya Harbi Yıllarında Müdafaa-i Millîye Cemiyeti", *Tarihin Peşinde*, 13, 2015, s. 165.

Halim Paşa (Sadrazam ve Hariciye Nazırı), Çürüksulu Mahmut Paşa (Nafia Nazırı), Cavit Bey (Maliye Nazırı), Ahmet Cemal Paşa (Bahriye Nazırı), İbrahim Bey (Adliye Nazırı), Oskan Efendi (Posta Telgraf ve Telefon Nazırı), Ahmet Şükrü Bey (Maarif Nazırı), Süleyman Elbistani Efendi (Ticaret ve Ziraat Nazırı)'dır.²

Cemiyet yapısı itibarıyla kültür ve sağlık alanlarına dayanmaktadır. Aynı zamanda askerî özelliği de ağır basmaktadır. İnsanları bir yandan savaşa hazırlamış, bir yandan da cephe gerisini savaşın tehlike ve olumsuzluklarından korumuştur. Cemiyet, Kızılay ve Donanma Cemiyetleri ile birlikte toplum yararına hizmet verme amaçlı kurulmuştur. Cemiyetin kurucuları arasında Sultan Mehmet Reşat'ın da adı bulunmasına rağmen, dernek üyelerinin tamamının İttihatçılardan oluşması sebebiyle, partiler üstü bir sivil toplum kuruluşu olmayı başaramamıştır. İttihat ve Terâkki Fırkası ile yakın ilişki kurmuş, Teşkilât-ı Mahsusa'ya yardımcı olmuştur.³

Cemiyetin teşkilât yapısı şu heyetlerden oluşmuştur: iane heyeti (yardım heyeti), sıhhiye heyeti (sağlık işleri heyeti), gönüllü heyeti, irşad heyeti (doğru yolu gösterme heyeti), idare heyeti, mümaresat-ı bedeniye ve askeriye heyeti (beden eğitimi ve askerî heyet). Bu heyetler, İstanbul ve çevresinde sorumluluk alanları içindeki çalışmaları yürütmüşlerdir. Cemiyetin İstanbul teşkilâtının kurulması ve kanunî mevzuatının oluşturulmasından sonra taşra şubeleri açılmıştır. Cemiyetin Başkanı Şerif Ali Haydar Bey, bütün vilâyet, sancak ve kaza idarecilerine hitaben bir telgraf göndermiş ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin kurulmuş olduğunu ve Cemiyet'in en kısa sürede şubelerinin açılması istemiştir. Cemiyet'in şubelerinin açılmasında Belediye reisleri etkin bir rol üstlenmişlerdir.⁴

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Nizâmnamesi'nin birinci maddesinde cemiyetin kuruluş amacı, savaş meydanına koşabilecek millî terbiye, sağlık ve imkâna sahip bir toplum oluşturmak olarak belirlenmiştir. Nizâmname'nin ikinci ve üçüncü maddelerinde derneğin günlük siyaset yapmayacağı vurgulanmıştır. Cemiyetin altı heyetten oluşan görev bölümü ve Balıkesir'deki Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin teşkilâtı idare, sağlık, gönüllü, irşad ve askeriye heyetlerinden oluşmuştur.⁵

² Tarık Zafer Tunaya, *age.*, s. 448.

³ Tarık Zafer Tunaya, *age.*, s. 449.

⁴ Nâzım H. Polat, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*, Ankara 1991, s. 39.

⁵ Nâzım H. Polat, *age.*, s. 22-33.

İdare Heyetleri

Cephedeki askere, onların yetim ve dullarına ya da yaralılara yardım etmek, tiyatro temsilleri düzenlemek, çeşitli konularda kitaplar yayınlamak gibi faaliyetleri ve hizmetleri yürütmüş olan derneğin en üst düzey karar ve icra organı idare heyeti olmuştur.

Balıkesir'de Müdafaa-i Milliye Derneği kurulması çalışmaları, 1 Ekim 1914 Perşembe günü akşamı, büyük bir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti toplantısı ile başlamıştır. Balıkesir Okuma Yurdunda, eşraf, ulema ve ahali akşam bir araya gelmiştir. Önce İttihat ve Terakki müfettişi Musa Bey kürsüye çıkmıştır. Ondan sonra Balıkesir Milletvekili Mehmet Vehbi Efendi⁶ konuşma yapmıştır. Bundan sonra oybirliği ile dört heyet oluşturulmuştur. Hemen üye kaydına başlanmış, seçilen üyeler ile Balıkesir Müdafaa-i Milli Cemiyeti ve organları oluşturulmuştur.⁷ Okuma Yurdundaki çalışmaların başlangıç tarihi olan 1 Ekim 1914 Balıkesir Müdafaa-i Milliye Derneği'nin kuruluş tarihidir.

Balıkesir Müdafaa-i Milliye Heyeti'nin İdare Heyeti 2 Ekim 1914 Cuma⁸ günü, cemiyetin Balıkesir'deki bütün kollarına mensup, üyelerinin katılımıyla Başkan ve İdare Heyeti seçimini yapmış ve Müftü Hacı Ahmet Efendi⁹, Musa, Hazım, Mukbil Beyler Başkanlık Heyetini oluşturmuşlardır. Bu Başkanlık Heyeti ile beraber İdare Heyeti olarak de Vehbi, Emin Vedad, Saadeddin beyler seçilmişlerdir.¹⁰

⁶ Mehmet Vehbi Bolak (1882 -1958), 18 Nisan 1912'de yapılan seçimlerde Karesi Sancağı mebusu olarak Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına seçilmiştir. Balkan Savaşı dolayısıyla Meclisin feshi üzerine Balıkesir'e gelmiştir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti için çalışmıştır. Aydın Bolak, "Bolak, Mehmet Vehbi", *DİA*, 6, İstanbul 1992, s. 274.

⁷ Sebahattin Şimşir, *Karesi Gazetesine Göre Balıkesir (1914 -1916)*, 1990, İzmir, Basılmamış Lisans Tezi, s. 221-222.

⁸ Balıkesir'de Müdafaa-i Milliye Heyeti'nin kurulduğu tarihler ile Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nin girişi ile ilgili gelişmeler örtüşmektedir. 1914 Ağustosunda satın alındığı ilân edilen Yavuz ve Midilli adları verilen savaş gemilerinin de içinde bulunduğu Türk donanması, bir askerî tatbikat için Karadeniz'e açılmıştır. Bu tatbikat, Rus limanlarının bombalanması ile devam edince (28-29 Ekim 1914) Türkiye fiilen savaşa girmiş oldu. Rusya 2, İngiltere ve Fransa 4 ve 5 Kasım tarihlerinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde 11 Kasım 1914'te bu devletlere savaş ilân etmiştir. İki gün sonra padişah halife olarak "cihad-ı ekber" ilân etmiş ve bütün Müslümanları birlikte mücadeleye çağırmıştır.

⁹ Müftü Hacı Ahmet Efendi, 1912-1918 yılları arasında 7 yıl Balıkesir il müftülüğü yapmıştır. Balıkesir doğumlu olan Hacı Ahmet Efendi, Balıkesir'in tanınmış ailelerinden Kodanazzadelere mensuptur. Hacı Ahmet Efendi, Balıkesir'in ünlü bilgin müftülerinden Osman Nuri Efendi'nin 1911'de vefatı üzerine müftü seçilmiş ve 1918 yılında ölümüne kadar Balıkesir il müftülüğünde bulunmuştur. Hacı Ahmet Efendi'nin oğulları uzun yıllar Balıkesir Belediye reisliği yapmış olan Naci Kodanaz ve öğretmen Sami Kodanaz olup, eski lakaplarını soyadı olarak almışlardır. Muharrem Eren, *Balıkesir İl Müftüleri ve Tarihi Kitabeler*, Balıkesir 1990, s. 28.

¹⁰ "Livâ Havadisleri", *Karesi*, S. 24, 5.10.1914.

Sıhhiye/Hastahaneler Heyetleri

Çalışmalarını Hilâl-i Ahmer (Kızılay) ile birleştirerek, savaş bölgelerinde hastaneler kurarak, bu hastanelerin teçhizat ihtiyacını karşılayarak, ordunun bu konudaki yükünü hafifletmişlerdir.¹¹

Balıkesir Sıhhiye Heyeti: Merkez tabibi Mukbil Beyefendi, Sertabib Ahmet Bey, Eczacı Azmi Bey, Belediye Reisi Bey, Aşıcı Zeynelabidin Efendi, Tüfenkçizade Mehmet Usta, Çanlızade Mehmet Efendi, Eftalyeli Halil Ağa'dan oluşmuştur.¹²

Gönüllü Heyetleri

Osmanlı Devleti'nin son devir büyük savaşları esnasında kurulmuş olan Müdafaa-i Milliye Derneği'nin gönüllü heyetleri kolu, gönüllü toplamakla görevlidir. Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında gönüllü toplama işini yürütmüşlerdir. Merkez Müdafaa-i Milliye Derneği'nin gayretleri ile toplanan gönüllülerin bir kısmı Teşkilat-ı Mahsusa'ya ayrılmıştır. Halil (Kut) Paşa (1882-1957), Rizeli Arslan Bey, Çürüksulu Yüzbaşı Ziya Bey komutasında bizzat cephelerde çarpışmış veya Hüdâvendigar/Bursa Vilayeti Nafia (Bayındırlık) Müfettişi Şefik Bey başkanlığında cephe gerisinde, askere yardımcı faaliyetlerde yer almışlardır.¹³

Müdafaa-i Milliye Derneği'nin nizamnamesinin dördüncü maddesinde yapılanması açıklanmıştır. Cemiyetin İstanbul'daki merkezi kongre tarafından seçilecek birinci ve ikinci reisleri ile Maliye heyetleri, İrşad heyetleri, Mümaresât-ı Bedeniye ve Askeriye heyetleri, Sıhhiye heyetleri ve İdare heyetlerince yönetilmiştir. İstanbul'un bütün belediyelerinde, birer merkez şubesi bulunacaktır. Kazalardaki şubeler livalara, livalardakiler vilayetlere, vilayetlerdeki de genel merkeze bağlı olmuştur.

Balıkesir'de gönüllü heyetin bir uzantısı olarak, özellikle finansman ile ilgili kurulmuş olan Maliye Heyeti bulunmaktadır. Balıkesir Maliye Heyeti: Müftü hazretleri, Mebus Vehbi Beyefendi, Yağcılarlızade Halil Efendi, Arabzade Sadullah Efendi, Yırcalızade Şükrü Efendi, Abdusselamzade Cemil Efendi, Ocakzade Rifat Efendi, Beğpazarlızade Hafız Mehmed Efendi'dir.¹⁴

Maliye Heyetlerinin görevlerini İane Heyetleri, Mümaresât-ı Bedeniye ve Askeriye heyetlerinin görevlerini de Gönüllü Heyetleri yürütmüştür.

¹¹ Nâzım H. Polat, "Millî Mücadele'de Sivil Direnişin Kökleri: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (1913-1919)", *Türkler*, 15, Ankara, 2020, s. 631.

¹² "Livâ Havadisleri", *Karesi*, S. 24, 5.10.1914.

¹³ Nâzım H. Polat, *agm.*, s. 631.

¹⁴ "Livâ Havadisleri", *Karesi*, S. 24, 5.10.1914.

Balıkesir'de Karesi Gazetesi'ne yansımış olan haberlere göre "Gönüllü İanesleri" (Yardımları) toplanmıştır. Bu yardımlar aynı ve nakdî bir mahiyet taşımıştır. 11. Fırka Başdoktoru Nuri Beyefendi tarafından gönüllü ianesine 40 kuruş verilmiştir.¹⁵

Balıkesir Askerlik Şubesi Başkan Vekili Ali Rıza Bey'in aracılığıyla gönüllü ianesi olarak 108 kuruş şubeye yatırılmıştır.¹⁶

İrşad Heyeti/Tenviriye/Bilgilendirme

Sivil direnişi vicdanlarda oluşturmaya çalışan bu kurullar, halkı uyandırıcı, bilinçlendirici konferanslar ve vaazlar vererek görevlerini yerine getirmişlerdir. Bu heyetin Merkez şubesi çalışmalarını büyük ölçüde Mehmet Akif Ersoy'un (1873-1936) yoğun mesaisi ile yürütmüştür. Hüseyin Kâzım Kadri (1870-1934), İsmail Faik, Üryanizâde Ali Uryan (?-1940), Fuat Hulusi Demirelli (1876-1955), Abdullah Cevdet, Ömer Naci (1880-1916), Yusuf Akçura (1876-1934), Halide Edip Adıvar (1882-1964) ve Falih Rıfkı Atay (1894-1971) gibi toplumcu edebiyat anlayışındaki yazarlar ile Rezaizade Mahmut Ekrem (1847-1934), Cenap Şahabettin (1870-1934) ve Şahabettin Süleyman gibi ferdiyetçi bazı şairler dönemin sosyal şartlarından dolayı, cemiyetin faaliyetleriyle ilgilenip, katılmışlardır.¹⁷

Balıkesir İrşad Heyeti: Müfettiş Musa Beyefendi, Bêrköyzade Mehmed Efendi, Ninnicizade Abdullah Esad Efendi, Dava vekili Müdürü Necib Bey, Yağcılarlızade Nafiz Efendi görev almışlardır.¹⁸

Mümareset-i Bedeniye ve Askeriye Heyetleri

Cemiyetin nizamnâmesine göre "vatan evladını her zaman için çevik ve zinde bulundurmak, çocukluktan itibaren kara ve deniz askerliği yeteneğini geliştirmek için önlem almak" görevini yerine getirmişlerdir. Nizamnamenin 27. Maddesinde jimnastik, koşu, yüzücülük, kürek çekmek, top oynamak, sıçramak, fennî güreşmek, atış poligonları kurmak ve nişancılık, binicilik, at yarışları, uzun piyade yürüyüşleri, kılıç, kasatura, mızrak kullanma, tüfek ve avcı talimleri, köprücülük, şimendifercilik, halıcılık, siper yapımı gibi sporlar ve faydalı geziler yaparak gençlerin vücutlarının zinde, güçlü ve dirençli hâle getirmeyi

¹⁵ "Livâ Havadisleri", *Karesi*, S. 36, 28.12.1914.

¹⁶ "Livâ Havadisleri", *Karesi*, S. 36, 28.12.1914.

¹⁷ Nâzım H. Polat, agm., s. 631.

¹⁸ Nâzım H. Polat, agm., s. 631.

hedeflemişlerdir. Böylece bir savaş durumunda kolayca talimli hazır asker temin edilebilecektir.¹⁹

Cemiyet sivillere silahlı talimlerde kullanılmak üzere askerî depolardan silah ve mühimmat alabilmiş ve bu talimler için ordudan askerî personel talep edebilmiştir. Bu durum cemiyetin yarı askerî yönünü ve hükûmetle olan bağlantısını göstermektedir. Balıkesir’de Mümâreset-ı Bedeniye ve Askeriye Heyeti’nde yer alan Zarbalı Hulusi Bey Kuva-yı Milliye döneminde cephe komutanlığı yapmış olması bu cemiyetin başarısı olarak değerlendirilmelidir.²⁰

Balıkesir Mümâreset-i Bedeniye ve Askeriye Heyeti üyeleri: Alaybey mütekaidi Rıza Bey, Binbaşı mütekaidi Hazım Bey, Giridizade Nazım Bey, Müfettiş Musa Bey, Kethüdazade Şuuri Efendi, Sultani Mektebi Terbiye-i Bedeniye mualimi (Beden Eğitimi Öğretmeni) Rahmi Efendi ve Zarbalı Hulusi Bey²¹’dir.²²

Balıkesir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin Çalışmaları

Balıkesir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nde, şehirdeki bütün görevli memurlar görev almışlardır. Bütün şehir halkından bu cemiyete destek için söz alınmıştır. Balıkesir’e bağlı yerleşim birimlerine Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin şubelerini açmaları için telgraflar çekilmiştir. Maarif dairesi binası uygun bir kira ile Müdafaa-i Milliye heyetleri için tahsis edilmiştir. Heyetler düzenli zaman aralıkları ile toplanmış ve çalışmışlardır. Laz Hacı Mustafa Efendi cemiyet veznedarlığını ücretsiz olarak kabul edeceğini bildirdiğinden o göreve alınmıştır. Balya eski yazı kâtibî Abdulkadir Efendi kâtipliğe ve eski maliye tahsildarlarından İsmail Hakkı Efendi de tahsildarlığa tayin edilmiştir.²³

Balya’da bütün halkın isteği ve oybirliği ile bir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti kurulmuş ve işe başlamıştır.²⁴

Müdafaa-i Milliye irşad heyeti geçenlerde toplanarak her hafta Cuma günleri, Cuma namazından evvel büyük camide ahaliye vaz ve nasihat icrasına; Perşembe günü akşamları Okuma Yurdunda konferanslar vermeye ve köylere de vaizler yollamaya karar vermişlerdir.²⁵

¹⁹ Nâzım H. Polat, agm., s. 631.

²⁰ Nahide Şimşir, “Balıkesir Kuvâ-yı Milliye Hareketi İçinde Zarbalı Hulusi Bey’in Yeri ve Akhisar Cephesi ile İlgili Bilinmeyen Bir Mektup”, *Çelebi*, 1/3, Aralık, Ankara 2020, s. 116 -119.

²¹ Nahide Şimşir, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 2. Dönem Balıkesir Milletvekillerinden Zarbalı Hulusi (Zarplı) Bey ve Faaliyetleri”, *Yeni Türkiye*, 26, Mart, Ankara 2020, s. 162 -170.

²² Nâzım H. Polat, agm., s. 631.

²³ “Livâ Havadisleri”, *Karesi*, S. 25, 5.10.1914.

²⁴ “Livâ Havadisleri”, *Karesi*, S. 25, 5.10.1914.

²⁵ “Livâ Havadisleri”, *Karesi*, S. 26, 5.10.1914.

Burhaniye, Bandırma, Gönen, Balya, Sındırgı, Ayvalık kazalarıyla Kepsut, Fart (Susurluk), Bigadiç, Giresun (Savaştepe), Şamlı, Korucu nahiyelerinde ve Edremit'in Havran kasabasında birer Müdafaa-i Milliye Cemiyeti kurulmuş ve işe başlamışlardır.²⁶

Osmanlı Devleti'nin bir süre sonra savaşa girmesi ve dört yıl süren bu uzun savaş boyunca gerçekleşen büyük mücadelelerde lise talebelerine kadar gençler askere alınmış ve cepheden cepheye koşmuştur. Bu şartlar altında Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin çalışma ve çabaları Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin kazandığı başarılarla büyük katkı sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girdiğini açıklamasının ardında diğer dernek şubeleri gibi, Balıkesir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti devlete destek olacaklarını açıklamışlardır. Osmanlı Arşivi'nde yer alan MB. İ.178-40 -1 numaralı, 18 Kasım 1914 tarihli belgede, "ilân olunan cihâd-ı ekbere malen ve bedenen katılma isteklerini göndermiş olan Konya vilâyetiyle, Karahisar-ı sahib İctima-i Milli ve Balıkesir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti başkanlıklarından ilan edilen cihada katılacaklarına dair telgrafların memnuniyet yaratmış olduğu bildirilmiştir."²⁷

Birinci Dünya Savaş şartlarının olumsuz bir yansıması olarak ülke içinde ortaya çıkan artan asayişsizlik problemlerini önlemede devlete maddi ve manevi olarak Balıkesir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti önemli destek ve yardım faaliyetlerinde bulunmuştur.

Karesi Sancağı 120 lira, Sındırgı 20.928 kuruş ve Erdek 2.465 kuruş merkeze para göndermiştir.²⁸

Ayvalık Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne ait kutulardan Güre köyünde bulunan bir kutunun 5 günlük hasılatı olarak 1.213 ve Murateli'nde verilmiş olan 280 kuruş toplam 1.483 kuruş ile Ayvalık adına alınacak hedaya-ı şifaiye namına 20.000 kuruş merkez şubeye gönderilmiştir.²⁹

Belediye Başkanı Kemal Beyefendi'nin odasına konulan Müdafaa-i Milliye yardım kutusundan bu kere 609 kuruş 25 para Müdafaa-i Milliye'ye yardım çıkmıştır.³⁰

Merkez memuru Rıdvan Bey'in delaletiyle merkez Müdafaa-i Milliye sandığına 175 kuruş 10 para yardım yatırılmıştır.³¹

²⁶ "Livâ Havadisleri", Karesi, S. 27, 5.10.1914.

²⁷ BOA. MB. İ.178-40/1, H.29.12.1332.

²⁸ Erol Akcan, agm., s. 167.

²⁹ "Livâ Havadisleri", Karesi, S. 30, 5.10.1914.

³⁰ "Livâ Havadisleri", Karesi, S. 60, 14.6.1915.

³¹ "Livâ Havadisleri", Karesi, S. 64, 14.6.1915.

Belediye Başkanı Kemal Bey'in odasına konulan Müdafaa-i Milliye sandığından 970 kuruş 5 para çıktığı ve şubeye teslim olunduğu Karesi Gazetesi'ne bildirilmiştir.³²

Polis komiseri Salih Efendi'nin odasına konulmuş olan Müdafaa-i Milliye kutusu açılmış ve içinden 2.597 kuruş 15 para Müdafaa-i Milliye sandığına yatırılmıştır.³³

Balıkesir Ahz-ı Asker Şubesi Reisi (Askerlik Şubesi Başkanı) Kemal Bey'in dairesine konulmuş olan kutudan 1.206 kuruş 10 para, Askerlik Şubesi Başkan Vekili Mehmed Tevfik Bey'in dairesindeki kutudan 1.342 kuruş 5 para çıkmıştır.

Osmanlı Arşivi' de yer alan DH. EUM.6 Şb. Numaralı, 5 Ekim 1918 tarihli vesikada Karesi livâsı sınırları içinde eşkıya takibine memur olunan müfrezelerin ihtiyacı olan eşya ve para gibi gereken yardımların gönderilmesi amacıyla Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne tebliğde bulunulması ile ilgili İçişleri Bakanlığı'na Karesi Mutasarrıfı İbrahim Hakkı³⁴ Bey tarafından yazılmıştır.³⁵

Balıkesir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Kapatılması

1918 yılında Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Sultan Altıncı Mehmet (Vahidettin) himayesine alınmış, aleyhte yayımlar sebebiyle Donanma Cemiyeti ile beraber 2 Mayıs 1919'daki kararname ile feshedilmiştir.³⁶

Osmanlı Arşivi' de yer alan DH. İ.UM. EK 50 -15/1-4 numaralı, 28 Mart 1919 tarihli vesikada Balıkesir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Harbiye ve Donanma Cemiyeti'nin de Bahriye Nezaretine ilhak edilmesi ve bu cemiyetlerin menkul ve gayri menkulün her türlü emlak ve emvaline adı geçen nezaretlerce el konulması ile ilgili Meclis-i Vükela'nın karar aldığı bildirilmiştir. Bu karara uygun olarak,

³² "Livâ Havadisleri", *Karesi*, S. 64, 14.6.1915.

³³ "Livâ Havadisleri", *Karesi*, S. 65, 14.6.1915.

³⁴ Müftü-zâde İbrâhim Hakkı Aktan, 1878 Yanya doğumludur. İlk ve orta öğrenimini Yanya'da tamamlamıştır. 1903 Temmuz'unda Mülkiye'nin Yüksek Kısmı'ndan mezun olmuştur. 1903 Teke (Antalya) Sancağı Maiyyet Memurluğu'nda stajını tamamlamış, bir süre Antalya İdadisi muallimliğinde bulunmuş ve kaymakamlığa terfi etmiştir. 1907 Kirmasti (Bursa Mustafa Kemal Paşa), 1908 Edremit, 1909 Ayvalık, 1912 Bartın, 1914 Zonguldak kaymakamlıklarında bulunduktan sonra mutasarrıflığa yükselmiştir. 1914 Sinop, 1916 Gelibolu, 1917 Balıkesir mutasarrıflığı görevinde bulunmuştur. 1918'de Kastamonu valiliğine terfi etmiştir. Mütâreke'nin imzalanmasından sonra 1. Damad Ferid Hükûmeti tarafından İstanbul'a çağırılmış ve "koyu ittihadçı" olması gerekçesi ile azil ve tevkif edilmiş ve "Bekirağa Bölülüğü"ne gönderilmiştir. Buradan kaçıp, Zonguldak'a yerleşmiş, 1924'te emekli olmuş ve ticaretle uğraşmıştır. 1936'da Etibank İdare Meclisi üyesi yapılmış, 26 Aralık 1938'de İstanbul'da ölmüştür. Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, 3, Ankara 1968, s. 996-997.

³⁵ BOA, DH. EUM.6.Şb 44-38, H.29.12.1336.

³⁶ Tunaya, Tark Zafer, *age.*, s. 449.

Balıkesir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Ziraat Bankası'nda 350 lira kadar nakit parası ile ufak tefek eşyaları tespit edilip bilgi verilmiştir.³⁷

Osmanlı Arşivi'de bulunan DH.ŞFR.621-76/1-4 numaralı, 19 Mayıs 1919 tarihli Karasi Mutasarrıfı Hasan Vassaf Bey³⁸ tarafından İstanbul'a gönderilen telgrafda "Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'nin Hürriyet ve İtilâf Cemiyeti'ne ilhak (katılması) edilmesi dolayısıyla, Karasi (Balıkesir)'deki Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne ait sandalye, keçe," gibi tefrişat eşyasının listelenmiş ve Balıkesir Merkez Hürriyet ve İtilâf Kulübü'ne devri için izin verilmesi için telgraf çekilmiştir.³⁹

Balıkesir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Balıkesir'deki Kuva-yı Milliye'ye Örnek Olması

19. Yüzyılda yaşanan gelişmeler sonucunda, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü ve birliği tehdit altına girmiştir. Meşrutiyet devrinde devletin kurtuluş çareleri arasında aydınlar tarafından Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi fikir akımları ve çözüm yolları geliştirilmiştir. 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde Balkanlarda yaşanan gelişmeler aydınların düşünce ve davranışları üzerinde önemli değişmelere sebep olmuştur. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin de tarihi akış içerisinde Osmanlıcı, İslâmcı ve özellikle Birinci Dünya Savaşı'na girerken, gayrimüslimlerin büyük oranda ayrılmaları dolayısıyla Türkçü yönü ağır basmaya başlamıştır. 23 Kasım 1918'de Cemiyetin Genel Sekreteri Saip Servet Bey'in katılımıyla Millî Türk Cemiyeti adı ile Türkçü bir dernek kurulmuş ve dernek merkezi olarak Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin İstanbul Divanyolu'ndaki merkez binası gösterilmiştir. Bu durum iki derneğin ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin düşünce çizgisini net olarak açıklamaktadır.⁴⁰

Osmanlı ülkesinde mütareke kâbusunun yaşandığı günlerde 29 Teşrin-i sâni 1334/ 1918'de kurtuluş çareleri aramak ve sivil direniş göstermek üzere Milli Kongre'ye Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (merkez) ve Kadıköy Hanımlar Müdafaa-i Milliye Heyeti de katılmışlardır. Kongreye katılan elli kadar kuruluş ve cemiyet arasında Müdafaa-i Milliye Cemiyeti en etkililerinden biridir. Çünkü kongreyi toplayan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin kurucusu ve İdare Heyeti'nin en aktif üyelerinden biri olan Dr. Esat (Işık) Paşa'dır. Dr. Esat Paşa

³⁷ BOA, DH. İ.U.M. EK. 50 -15, H.25.06.1337.

³⁸ Hasan Vassaf Bey, Şura-yı Devletin eski üyelerinden iken 1919 yılında Karasi Mutasarrıfı olmuş ve aynı yıl içinde Tekfur Dağı Mutasarrıflığına nakledilmiştir. Zekeriya Özdemir, *Karasi Beyliği'nden Cumhuriyet'e Balıkesir Mülki İdarecileri*, Ankara 2003, s. 108.

³⁹ BOA, DH. ŞFR. 621-76/1-4, R-19.03.1335.

⁴⁰ Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler 1908- 1918, I*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 448.

kongreye ev sahipliği yapan Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin de kurucusudur. Kongrenin bir başka üyesi Ali Fethi Okyar Hürriyetperverân Avam Fırkası'nın başı ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin son başkanıdır. Millî Türk Cemiyeti ve Donanma Cemiyetleri de Millî Kongreye katılmış olan elli kuruluş arasındadır. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin bu son iki dernek ile de organik bağları bulunmaktadır.⁴¹

Tevfik Bıyıklıoğlu (1891-1961) Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin önem ve anlamının yeterince anlaşamadığını ve Rumeli'nin kaybedilmesi gibi bir felâket karşısında kurulmuş olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Bıyıklıoğlu cemiyetin Milli Mücadele devrindeki teşkilatlanmaya örnek oluşturduğuna dikkat çekmiştir. "*Birinci Dünya Savaşı sonrasında bütün memleket ve Millet varlığının tehlikeye düşmesi ile kurulmuş olan Vilâyatı Şarkıye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Heyeti Osmaniyesi, İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti, Kilikyalılar Cemiyeti, Trabzon Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti ve daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde kurulan Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gibi vatanî cemiyetlerin fikir ve isim itibarıyla, temeli ve öncüsü görmenin yerinde olacağını sanıyorum.*"⁴²

Balıkesir Müdafaa-i Milli Cemiyeti ve Zarbali Hulusi Bey

Millî Mücadele'yi yapan ruhun kökleri, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra örgütlü toplum hayatının vaz geçilmez unsurlarındandır. Osmanlı vatandaşlarını Kuva-yı Milliye ruhuna hazırlama konusunda her birinin farklı oranda payı ve hizmetleri olan dernekler şunlardır: Türk Derneği, Türk Teâvün Cemiyeti, Türk Yurdu Cemiyeti, Halka Doğru Cemiyeti, Türk Ocağı, Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi, Millî Türk Cemiyeti, Donanma Cemiyeti, Teşkilât-ı Mahsusa gibi hepsi de İttihat ve Terakki ile bağlantısı bulunan pek çok kuruluş saymak mümkündür. II. Meşrutiyet devrinde kurulmuş ve 2. Balkan Savaşı'ndan itibaren toplumu yönlendirme de, istediği şekilde kamuoyu oluşturmada en başarılı Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'dir.⁴³

Zarbali Hulusi Bey Balıkesir'in yerel yönetiminde etkili olan bir kişidir. 21 Ocak 1920 yılında Darbalizâde Hulusi Bey çoğunluğun oyu ile Karesi İdare Meclisi üyeliğine seçilmiş ve tayini onaylanmıştır.⁴⁴

⁴¹ Nâzım H. Polat, agm., s. 633.

⁴² Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele, I*, TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 66.

⁴³ Nâzım H. Polat "Millî Mücadele'de Sivil Direnişin Kökleri: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (1913-1919), *Türkler*, 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 628.

⁴⁴ *Cumhurbaşkanlığı Arşivi Osmanlı Arşivi*, DH. İUM / 12 - 2.

Zarbalı Hulusi Bey Aralık 1922'de Genel Meclis ve üçüncü kez Belediye Meclisi üyeliğine seçilmiştir.⁴⁵ Hem il idare hem belediye meclisi üyelikleri onun halka hizmet anlayışının önemli göstergeleri olarak yorumluyoruz. Özellikle de 20. Yüzyılın başlarında halkın temsili için öne çıkanların büyük mücadele vermiş olduğunu da akılda tutmak gereklidir. Günümüz koşulları ve imkânları ile 20. yüzyılın ilk çeyreği kıyaslandığında, hem ülkenin içinde bulunduğu durum hem de demokrasi yolunda insanlık âleminin kat ettiği mesafe hiç de kolay çalışma ortamı sunmuyordu. Zarbalı Hulusi Bey'in o günkü şartlarda halkın sesi olması, Kuva-yı Milliye Dönemi'nde öncülük etmesini sağlamıştır. Cumhuriyet döneminde de aynı düşünce ile milletvekili seçilmiştir.

Sonuç

Balıkesir Müdafaa-i Milliye Derneği, Balıkesir'in önde gelen aydınlarının ve ileri gelenlerinin katkı sağladığı bir kurum olmuştur. Balıkesir'in Balkan Savaşları sonrasında çok göç alması, Çanakkale Cephesine yakın olması... vb. sebepler ile Balıkesir özel bir yer ve konuma sahip olmuştur. İttihat ve Terakki Fırkası müfettişi Musa Bey'in Balıkesir ile olan bağlantıları, Balıkesir'de çok kısa sürede bu derneğin teşkilatlanıp faaliyette bulunmasına vesile olmuştur. Musa Bey'in Zarbalı Hulusi Bey ile olan yakınlığı Zarbalı Hulusi Bey'in hem bu dernek içerisinde hem de İzmir'in işgalinden sonra başlayan Kuva-yı Milliye içerisinde aktif bir rol oynamasının önemli nedenlerindedir.

Balıkesir Müdafaa-i Milliye Derneği'nin Sıhhiye, Gönüllü, İrşad, Mümâreset-i Bedeniyye ve Askeriye ve İdare Heyetleri içerisinde çalışanlar Balıkesir Belediye Reisi Keçecizade Mehmet Efendi, Yırcalzade Şükrü Efendi, Mebus Vehbi Bey... Kuva-yı Milliye Dönemi'ndeki askerî faaliyetlerin içerisinde aktif olarak rol almışlardır. Aynı zamanda Balıkesir Kongrelerinin toplanmasında ve İstanbul Hükümeti ile görüşmelerde faal olmuşlardır. Millî Mücadele ve Kuva-yı Milliye'nin alt yapısı ve kadrosunun şekillenmesinde Balıkesir Müdafaa-i Milliye Derneği'nin oldukça mühim bir rolü bulunmaktadır.

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nahide Şimşir, *Balıkesir'in Kuvâ-yı Milliye Kahramanlarından Zarbalı Hulusi Bey*, Post Yayınları, İstanbul 2022, s. 34-41.

Kaynakça

Arşiv Vesikaları

- BOA, MB. İ.178-40/1, H.29.12.1332.
BOA, DH. ŞFR. 621-76/1-4, R-19.03.1335.
BOA, DH. EUM.6.Şb 44-38, H.29.12.1336.
BOA, DH. İ.UM. EK. 50 -15, H.25.06.1337.
Cumhurbaşkanlığı Arşivi Osmanlı Arşivi, DH. İ.UM / 12-2.

Sürelî yayınlar

- Karesi Gazetesi*, (Balıkesir) muhtelif sayılar.

Araştırma ve İncelemeler

- Akcan, Erol, "Balkan ve Birinci Dünya Harbi Yıllarında Müdafaa-i Milliye Cemiyeti", *Tarihin Peşinde*, 13, 2015.
Bıyıkhoğlu, Tevfik, *Trakya'da Millî Mücadele*, I, TTK Yayınları, Ankara 1988.
Bolak, Aydın, "Bolak, Mehmet Vehbi", *DİA*, 6, İstanbul 1992.
Çankaya, Ali, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, 3, Ankara 1968.
Eren, Muharrem, *Balıkesir İl Müftüleri ve Tarihi Kitabeler*, Balıkesir 1990.
Özdemir, Zekeriya, *Karasi Beyliği'nden Cumhuriyet'e Balıkesir Mülki İdarecileri*, Ankara 2003.
Polat, Nâzım H., "Millî Mücadele'de Sivil Direnişin Kökleri: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (1913-1919)", *Türkler*, 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
Polat, Nâzım H., *Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 1991.
Şimşir, Nahide, "Balıkesir Kuvâ-yi Milliye Hareketi İçinde Zarbâlı Hulusi Bey'in Yeri ve Akhisar Cephesi ile İlgili Bilinmeyen Bir Mektup", *Çelebi*, 1/3, Aralık, Ankara 2020.
Şimşir, Nahide, *Balıkesir'in Kuvâ-yi Milliye Kahramanlarından Zarbâlı Hulusi Bey*, Post Yayınları, İstanbul 2022.
Şimşir, Sebahattin, *Karesi Gazetesine Göre Balıkesir (1914 -1916)*, 1990, İzmir, Basılmamış Lisans Tezi.
Şimşir, Nahide, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 2. Dönem Balıkesir Milletvekillerinden Zarbâlı Hulusi (Zarph) Bey ve Faaliyetleri", *Yeni Türkiye*, 26, Mart, Ankara 2020.
Tunaya, Tark Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler 1908- 1918*, I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.